

Zeilvaart in de kunst

De Weischuit: klein, dapper en sierlijk

De vissers van de Zuiderzee benutten verschillende technieken en sloopstypen om vis en aal te bemachtigen. Voor de dorpen die gunstig lagen was het mogelijk om met relatief kleine boten de dagvisserij te beoefenen. De weischuit was voor die taak een geliefd en bruikbaar vaartuig. Door: Anton Wegman

Botters, Lemsteraken, blazers en schokkers domineren in de verhalen over de visserijgeschiedenis van de Zuiderzee. Stuk voor stuk fraaie en imposante schepen die voldoende zeewaardig waren om meerdere dagen op zee te zijn en bovendien boden ze de bemanning daarbij de nodige accommodatie en veiligheid. Dat er naast deze schepen ook bescheidener vaartuigen voor de visserij werden gebruikt is vrijwel vergeten. De zeepunter misschien als enige uitzondering, want die hebben het tot ver in de twintigste eeuw volgehouden.

Weischuiten waren vergelijkbare scheepjes, open boten die vanuit de havens vooral aan de westwal van de Zuiderzee werden gebruikt voor de dagvisserij. Deze platboomde scheepjes lijken sterk op punters, maar ze zijn iets breder. De huid maakt net als bij de punter een scherpe knik met het vlak, maar bestaat uit meerdere overnaadse gangen, dit in tegenstelling tot de punter die slechts een gang heeft en daarboven een sterk naar binnen vallend boeisel. Dat laatste ontbreekt bij de weischuiten. Ze hadden een meer open vorm omdat ze voornamelijk voorkwamen aan de westkant van de Zuiderzee onder de beschutting van de hoge wal. Zowel de punter als de weischuit zijn beiden scherp voor en achter, hoewel de weischuiten iets voller lijken te zijn geweest.

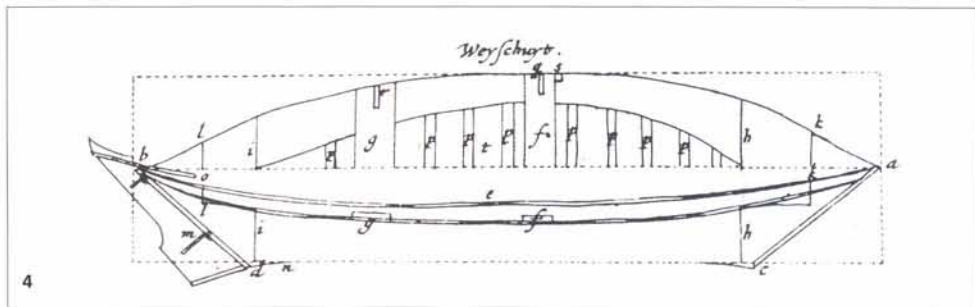
Artistieke keuze

Nicolaas Witsen, de auteur van het bekende zeventiende-eeuwse boek over scheepsbouw in de Republiek, geeft een bestek van een weischuit van 23 voet maar noemt ook een kleinere maat van 18 voet. Hij vindt de scheepjes *'aldercierlijkst'*. Misschien zien we daarom weischuiten regelmatig terug op schilderijen uit de zeventiende en achttiende eeuw. Zeeschilders gebruikten ze om hun werk diepte te geven. Schilder je in de voorgrond een klein scheepje, dan werkt dat als een zetstuk in een decor, kunsthistorici noemen dat een *repossoir*. Het is curieus, maar door deze artistieke keuze zijn de mooie vaartuigjes aan de vergeetelheid ontkomen.

De weischuiten boden geen enkele accommodatie en werden dus uitsluitend in de visserij dichtbij de thuishaven in ondiep water gebruikt. Bij opkomend slecht weer en in de schemering zochten de vissers snel de beschutting van de haven op. De boten konden worden gezeild en geroeid. Vaak hadden ze manden aan boord om daarin de vis in het

Links in de voorgrond zijn vissers in een weischuit bezig met het binnenhalen van een net met drijvers. De manden achterin de boot werden gebruikt om, hangend in het water, de vangst in leven te houden.

(Schilderij van Ludolf Bakhuysen uit 1694, coll. Rijksmuseum)

1 en 2. Dat de weyschuyt niet alleen in de visserij gebruikt werd maken deze twee details uit schilderijen duidelijk. Boven (1) zien we het scheepje in gebruik als pleziervaartuig op een schilderij van Abraham Storck en rechts (2) als melkschuyt geschilderd door Ludolf Bakhuysen.

Nicolaas Witsen schreef dat weyschuiten met een of twee masten konden worden uitgerust. Ongetwijfeld doelde hij op de Waterlandse melkschuiten bij de uitvoering met twee masten.

3. Een zeldzame foto van een fuikenboot, die sterk verwant lijkt aan de weyschuyt, naast een punter. De afbeelding maakt het verschil tussen punter en weyschuyt in een oogopslag duidelijk. In de vorige eeuw sleepten botters ze vaak naar de fuiken in ondiep water, hoewel ze ook zelfstandig konden zeilen, gezien de zijwaarden.

(Foto: coll. Zuiderzeemuseum)

4. Nicolaas Witsen vond de weyschuyt, of weyschuyt belangrijk genoeg om in zijn beroemde boek over zeventiende-eeuwse scheepsbouw op te nemen, inclusief een tekening. Hij vond de boot 'aldercierlijkst'.

5. Hendrick Averkamp maakte deze aquarel van een weyschuytje met twee vissers bij maanlicht. De fok is gestreken en het grootzeil is opgerold tegen de mast. De spriet ligt achterin de boot.

(Collectie Rijksmuseum)

6. Drooggevalen weyschuyt met gestreken mast. Het platleggen van de korte mast werd met de hand gedaan. Een mastkoker ontbrak, slechts een gat in de mastdoft voldeed. Meestal hadden de weyschuiten een spriettuig. Aquarel door Hendrik Kobell, naar Willem van de Velde de Jonge.

(Collectie The Morgan Library & Museum, New York)

water levend te houden. Later kregen ze een bun. Omdat het waterpeil van de Zuiderzee bij springvloed en storm uit noordelijke richtingen flink kon stijgen werden de weyschuiten bij zulke omstandigheden in veiligheid gebracht en over de dijk getrokken naar het achterliggende weiland. Deze methode was nog tot de aanleg van de Afsluitdijk voor kleine boten in zwang, bijvoorbeeld in Durgerdam. Dat zou ook de benaming van de scheepjes verklaren en aansluiten bij de beschrijving uit de zeemanswoordenboeken van Wigardus à Winschooten (uit 1681) en Jacob van Lennep (uit 1856).

De weyschuiten werden vooral gebruikt voor de visserij met staand want en kubben. Kubben waren langwerpige manden die voorzien van aas en met een steen verzwaard aan een

stok in ondiep water werden gehangen. Soms visten ze ook met hoekwant (lijnen met geaasde haken) en met zijden netten en baarsnetten. In het grote visserijonderzoek uit 1907 blijkt dat er met open boten op veel verschillende manieren werd gevist.

Aan de westwal van de Zuiderzee werden weyschuiten in de negentiende eeuw langzaam maar zeker vervangen door kubboten en gondels. Die laatste naam heeft niets te maken met de bekende Venetiaanse gondel maar is een verbastering van het woord grundle. In Waterland en in de Zaanstreek werden daarmee scheepjes aangeduid die een spiegel hadden in plaats van een scherp achterschip. De bouwwijze zou goedkoper zijn dan de oorspronkelijke vorm van de weyschuiten, maar ze werden er niet sierlijker door. &